

О. І. МАРКЕВИЧ — ПРО ПОХОДЖЕННЯ СВОГО РОДУ

Відомий український історик О. І. Маркевич (1847—1903) на своєму науковому шляху значну увагу надав вивченню роду Марковичів, одного з давніх українських родів, з якого він сам походив¹. В своєму дослідженні на цю тему О. І. Маркевич спирався на Герольдичний список, котрий він запросив в Департаменті Герольдії. Список був складений у 1797 році, одним з представників цього роду Іосифом Марковичем². Крім того О. І. Маркевич шукав, збирав та вивчав переписку членів свого роду. Він підкреслював, що значна частина його дослідження була базована на спогадах членів сім'ї Марковичів. «Родословная составлена на основе различных бумаг рода Марковичей, а также благодаря рассказам членов нашей семьи»³, — писав він. О. І. Маркевич також залучив до свого дослідження таке унікальне джерело, як щоденникові записи Якова Марковича, написані у 1717—1767 роках⁴.

Перші відомості про род Марковичів навів на початку 70-х рр. XIX століття в праці «Русская родословная книга» П. Дорошенко, відомий діяч Чернігівської Археографічної Комісії⁵. Привертало це питання увагу видатного українського історика О. Лазаревського⁶. Дослідження самого О. І. Маркевича про свою родословну можливо розглядати в ряду історіографічних цінностей, а можна віднести і до джерельної бази вивчення цього питання⁷. Треба зауважити, що в останній час, коли в українській історіографії зріс інтерес до старожитностей, до вивчення генеалогії старовинних шляхетських родів, з'явилася праця В. Томазова про род Марковичей, в якій автор вивчає не тільки минуле рода Марковичей, але знаходить сучасних нащадків цього роду⁸. Вивчаючи тему, важливо мати на увазі й статті про різних представників роду Марковичів, наведені в енциклопедіях. Найбільш докладно це зроблено в «Енциклопедії українознавства»⁹.

О. І. Маркевич, як і інші дослідники, вважає першим представником роду — Авраама, даних про якого майже не зберіглося. Тільки відомо, що він був «...володарем землі в різних містах Лівобережної України. Але його головним місцем проживання було село Туровка Прилуцького повіту...»¹⁰. Саме від його сина Марка (?—1712 рр.), власника

наділу Прилуцькому Полку, і починає О. І. Маркевич дослідження древа свого роду. П. Дорошенко, спираючись на старовинний переказ вважав, що Марк був євреєм. «Родоначальник их — Марк Авраамович, по преданию, был евреем...»¹¹. О. Лазаревський заперечує цю точку зору, кажучи, що, «можно выделить лишь один факт подтверждающий, что Марк Авраамович был евреем, и то второстепенный. Это его отчество...»¹². Проте прізвище «Марк», «Марко» було широко розповсюджено не тільки серед східно-європейських євреїв, але й серед українців, поляків, сербів.

Таким чином, прізвище роду Марковичів мало патронімічне походження.

Головну увагу О. І. Маркевич приділяв вивченню козацької доби в історії роду. На основі зібраних матеріалів він розширив уявлення про шляхи збагачення козацької старшини, представниками якої були його предки. «Средства к жизни Марк Авраамович добыл себе разными промыслами, но главными из них был промысел «арендаторский», заключающийся в торговле водкою, право продажи которой до начала XVIII века в Малороссии отдавался на откуп...»¹³. О. І. Маркевич уточнив кількість нащадків Марка Авраамовича і детально прослідкував подальше продовження роду.

Одна з дочок Марка Авраамовича — Анастасія (?—1712 рр.) була вольовою людиною. Її другим чоловіком був гетьман Іван Скоропадський, про якого сучасники казали як про слабохарактерного і нерішучого політика, який повністю перебував під впливом своєї дружини. Вона багато що зробила для розширення прав свого роду та його збагачення.

Брат Анастасії — Андрій (1674—1747) посідав чільні місця у гетьманському правлінні в помазепінські часи: сотник глуховський, любленський полковник, генеральний підскарбій. Така кар'єра поставила Андрія в ряди наймаєтніших землевласників України¹⁴.

Цікаво, що син Андрія — Яків Маркович (1696—1770) уславився не тільки службовою кар'єрою (дослужився до генерального підскарбія), а й перший в цій родині відрізнявся пристрасстю до літератури. Він здобув добру освіту в Київській академії, регулярно вів щоденник, що пізніше (у XIX — на початку XX століть) неодноразово видавався, як важливе історичне джерело про Україну за часів Гетьманщини. Яків Андрійович був зятем відомого борця за автономію України, чернігівського полковника й наказного гетьмана Павла Полуботка.

Примітно, що для ряду представників роду Марковичів характерно було захоплення гуманітарними науками, яке і зростало з покоління в покоління. І це, як бачимо, привертало увагу і викликало зацікавлення О. І. Маркевича.

Видатними людьми були онуки Якова Марковича — Яків та Олександр Михайлович — представники третього покоління роду.

Яків Михайлович (1776—1804) успадкував дідову пристрасть до літератури. Він залишив твір «Записки о Малороссии, ее жителей и произведениях», котрий, як пише дослідник В. Томазов, можна вважати «першим каменем у підмурках національного землеписання...»¹⁵. Написана ґрунтовно, у високопатріотичному дусі, праця ця, надає короткі відомості про природу гетьманщини, її побут, фольклор, державно-політичний устрій, історію, що її висвітлено з найдавніших часів до середини ХІ ст. Книга мала чималий вплив на розвиток національного почуття серед тогочасного українського громадянства.

Його брат Олександр Михайлович (1790—1865), що у 1832—1833 роках обіймав посаду чернігівського губернського маршалка, теж цікавився історією, був енергійним збирачем і пропагандистом української старовини. У 1840 році він опублікував працю «Історична і статистична записка про дворянську верству й дворянських маєтностях в Чернігівській губернії», де подано історичний огляд соціальних процесів в Україні. Олександр Михайлович був людиною ліберальних поглядів. У 1852 році він подав до уряду проект про звільнення селян з правом викупу землі, а пізніше брав активну участь у запровадженні селянської реформи на Чернігівщині. Він склав «Історію села Глухова» (уривки з якого надрукував О. Лазаревський у другому томі «Описание старой Малороссии»), «Історію Гамаліївського монастиря», який був заснований його пробабкою, дочкою Марка Аврамовича — Анастасією.

У четвертому поколінні Марковичів з'являється відомий кирило-мифодійовець, фольклорист та етнограф Опанас Васильович Маркович (1822—1867), котрий згодом став чоловіком видатної української письменниці Марко Вовчок. Найголовнішим підсумком його багатогранної творчості стала фольклорна збірка українських приказок. Він друкував матеріали в етнографічних збірках В. Б. Антоновича, М. П. Драгоманова, «Записках Чернігівського статистичного комітету». Опанас Маркович був композитором, театральним дія-

чем. Він автор музики до «Наталки Полтавки» І. Котляревського і опери «Чари» К. Тополі. А. Маркович сам ставив їх аматорськими силами в Чернігові та Новгород-Сіверському. Таким чином в роді Марковичів з'явилися музиканти і композитори.

До представників четвертого покоління Марковичів відноситься Микола Андрійович Маркевич (1804—1860) — правнук другого сина Марка Авраамовича — Федора. Це був видатний український історик, поет, етнограф, музикант, архівіст. Протягом 1842—1843 років з'явилися п'ять томів написаної ним «Истории Малороссии». В ній він намагався довести самостійний та безперервний процес розвитку історії України з найдавніших часів аж до сучасності. Цей твір М. А. Маркевича мав не аби який вплив на сучасників, зокрема на Т. Г. Шевченка, який присвятив авторові вірш «Бандуристе, орле сизий». Вся літературна та наукова діяльність М. Маркевича була присвячена українській ідеї. Він стверджував самобутність та окремішність української мови та культури. У віршах (збірка «Украинские мелодии») описував героїчне минуле України. Дуже велику увагу він надавав історії козацтва. Про це йдеться мова у працях М. А. Маркевича «Мазепа», «Гетьманство Барабаша», «О первых гетманах Малороссийских», «О казаках» та інших. Великий інтерес становить незакінчена їм частина великої праці про внутрішнє життя України у XVII—XVIII столітті — «Обычай, поверия, кухня и напитки малороссиян», «Собрание малороссийских песен» та інші. Низка праць М. А. Маркевича з історії та етнографії залишилась у рукописах.

До цієї ж гілки роду Марковичів, що тяглася від Федора Марковича, належав і сам О. І. Маркевич — професор Новоросійського університету, який став, наслідуючи та розвиваючи таланти роду Марковичів, відомим істориком та громадським діячем, дослідником життя та діяльності своїх предків. Аналіз геніалогії роду Марковичів, проведений ним, давав йому право пишатись своїми предками, їхнім внеском в розвиток української науки та культури.

ПРИМІТКИ:

1. З самого початку цей род писався «Марковичі». На початку XIX ст. нащадки молодшого сина Марка Авраамовича — Федора стали писатися «Маркевичі».

2. ГАОО. Ф. 150 (Документи семьи Марковичей). Спр. 3. Арк. 1—3.

3. Маркевич А. Марковичи. М., 1890. С. 32.

4. Дневниковые записи Якова Марковича. М., 1859. Ч. I—II.
5. Дорошенко П. Марковичі. // Русская родословная книга. СПб., 1873.
6. Лазаревский А. Люди старой Малороссии. М., 1884.
7. Маркевич А. Марковичи. С. 12.
8. Томазов В. Марковичі. // Старожитності. 1994. № 1—4.
9. Енциклопедія українознавства. Т. IV. Львів. 1994. С. 1468—1471.
10. Маркевич А. Марковичи. С. 17.
11. Дорошенко П. Марковичи. С. 248.
12. Лазаревский А. Люди старой Малороссии. С. 165.
13. Маркевич А. Марковичи. С. 27.
14. Томазов В. Марковичі. // Старожитності. 1994. № 1. С. 25.
15. Лазаревский А. Люди старой Малороссии. С. 172.

В. А. МИРОШНИЧЕНКО

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ А. И. МАРКЕВИЧА В ОДЕССКОМ ОБЩЕСТВЕ ИСТОРИИ И ДРЕВНОСТЕЙ (по материалам «Записок» ООИД)

История Одесского Общества Истории и Древностей обращала на себя внимание многих исследователей¹. Однако и до сего времени встречается немало практически неизученных моментов, в частности, это касается деятельности отдельных членов ООИД. Среди них — Алексей Иванович Маркевич (1847—1903 гг.), вся деятельность которого принадлежала Одессе: здесь он осуществил свою педагогическую и ученую карьеру, пройдя путь от преподавателя средних учебных заведений до получения степени доктора и звания ординарного профессора Новороссийского университета².

А. И. Маркевич стал членом ООИД 9 сентября 1887 года³. К этому времени он был приват-доцентом кафедры русской истории в Новороссийском университете, преподавал в частном женском училище, являлся активным членом нескольких десятков благотворительных и просветительских обществ. Обладая огромной памятью и обширными познаниями как в истории, так и в литературе, он читал публичные лекции на самые разнообразные темы.

Деятельность А. И. Маркевича в ООИД была многогранной. Условно можно разделить ее на несколько направлений. Во-первых, публикации на страницах «Записок» ООИД (ЗООИД). Первые его работы опубликованы в 15 томе (1889 г.), а последние — в 26 томе (1906 г.). Во-вторых, А. И. Маркевич занимал ряд должностных постов в ООИД: с 7 сентября 1894 г. по сентябрь 1897 г. он являлся членом